

ДЭКАНСТРУКЦЫЯ МІФА Ё НАВЕЛЕ М. ЭТВУД «ПЕНЕЛАПІЯДА»

(Навуковы кіраўнік – канд. філал. навук, дац. Г. М. Бутырчык)

Тэма нашага даследавання – асэнсаванне такой самабытнай з’явы сучаснага літаратурнага дыскурса, як навела знакамітай канадскай пісьменніцы Маргарэт Элеанор Этвуд «Пенелапіяда» (*The Penelopiad*, 2005). Мэта даследавання – выяўленне і акрэсленне трансфармацыі міфалагічных сэнсаў і культурных стэрэатыпаў, якую ажыццяўляе М. Этвуд.

Нагадаю, што творчасць М. Этвуд выбітная ў канадскай і, наогул, у англамоўнай літаратуры. Паэтка, прэзаік, літаратурны крытык і эсэістка, Этвуд актыўна займаецца сацыяльнымі праектамі, даследуе этнічную свядомасць канадцаў. Асабліваю ўвагу пісьменніца надае раскрыццю праблем фемінізму, таталітарызму, свабоды асобы, экалогіі і інш. Раманамі «Ядомая Жанчына» (*The Edible Woman*, 1969), «Спасціжэнне» (*Surfacing*, 1972), «Аповед служкі» (*The Handmaid's Tale*, 1985), «Орыкс і Крэйк» (*Oryx and Crake*, 2003) і іншымі аўтарка ўзбагаціла фемінісцкі дыкурс. У інтэрв’ю Этвуд выразна акрэслівае сваю пазіцыю адносна фемінізму: «відаць, я – феміністка, у шырокім сэнсе слова»; «я разглядаю фемінізм як частку маштабнай праблемы: чалавечай годнасці» [2, с. 41]. Тэмы жаночасці і становішча жанчыны ў патрыярхальным грамадстве застаюцца базавымі ў творчасці пісьменніцы на працягу 1970 – 2000-х гадоў.

Нагадаю, што стварэнне навелы «Пенелапіяда» звязана з маштабным літаратурным праектам «Canongate Myth Series». Створаная па задуме Дж. Бінга, уладальніка незалежнага шатландскага выдавецтва «Canongate Books», серыя «The Myth» складаецца з 17 кароткіх раманаў, у якіх сюжэты антычнай міфалогіі пераасэнсоўваюцца і перапісваюцца сучаснымі аўтарамі. Праект «Canongate Myth Series» аб’ядноўвае творы пісьменнікаў з розных краін Еўропы і свету. Навела Маргарэт Этвуд «Пенелапіяда» была перакладзена на 28 моў, у тым ліку на беларускую, і выдадзена адначасова 33 выдавецтвамі па ўсім свеце. «Пенелапіяда» ўвайшла ў спіс бестсэлераў канадскіх часопісаў «Maclean’s і Globe and Mail», а ў кастрычніку 2006 г. была адаптавана для тэатральнай сцэны.

Сама Этвуд у некаторых інтэрв’ю тлумачыць выбар гісторыі Пенелопы як крыніцы аповеду тым, што ў «Адысеі» Гамэра вобраз Пенелопы раскрыты выключна ў архаічнай патрыярхальнай парадыгме: яна – верная і цяроўная жонка, увесь час смуткуе па мужу, пры гэтым хітрасцю і вынаходлівасцю бароніць мужава маёмасць і статус, а таксама жыццё сына. У «Адысеі» Пенелопа супрацьпастаўляецца здрадніцы і забойцы Клітэмнастры, жонцы мікенскага цара Агамемнана. У той жа час існуюць версіі міфа, паводле якіх Пенелопа ўсё ж мела сувязі з жаніхамі, менавіта пасля чаго яна нарадзіла бога Пана. Абедзве версіі арганічна ўваходзяць у межы патрыярхальнай парадыгмы.

У навеле Этвуд дзеянне адбываецца ў Аідзе – старажытнагрэцкім царстве памерлых. Аповед вядзецца ад імя жанчыны – Пенелопы. Заўважым, аповед менавіта ад асобы жанчыны характэрны для творчага метаду Этвуд. Час – сучаснасць. Пенелопа, а дакладней – яе цень, распавядае пра сваё сённяшняе існаванне, думкі, сустрэчы з іншымі памерлымі, а таксама ўзгадвае сваё ранейшае жыццё ў старажытнай Грэцыі. Падрабязна і з пэўнай доляй іроніі яна апісвае сваё дзяцінства, разважае пра семантыку свайго імя (слова Пенелопа паходзіць ад ‘качка’), шлюб і далейшыя падзеі. Таксама Пенелопа паведамляе пра лёс некаторых памерлых (Адысея, Алены, служак і інш.).

У М. Этвуд Пенелопа характарызуе сваю функцыю ў гісторыі як «павучальная легенда, пуга, якой можна лупцаваць астатніх жанчын». «Не бярыце з мяне прыклад!» – папярэджвае яна [3, с. 3]. Гераіня Этвуд ведае, што асобныя пляткары смяюцца з яе, таму і складае ўласную версію гісторыі.

Такая інтэрпрэтацыя класічнага сюжэта тыповая для постмадэрнісцкай літаратуры. Адною з праяў постмадэрнісцкага светапогляду з’яўляецца якраз стварэнне новых міфалагем і напаўненне ўжо існуючых новымі сэнсамі. Р. Барт даказвае, што пры выкарыстанні міфа сучаснымі пісьменнікамі сэнс пачынае служыць форме, ператвараючыся ў «нешта накшталт ёмістасці для канкрэтных падзей», якія можна «то выкарыстоўваць, то ўтойваць» ад чытача [1, с. 82]. Міфалагема, такім чынам, падпарадкоўваецца форме, у залежнасці ад якой ступень захавання першапачатковага сэнсу можна вар’іраваць.

У гэтым кантэксце варта адзначыць своеасаблівасць кампазіцыі навелы М. Этвуд: аповед Пенелопы чаргуецца з партыямі Хора ў выкананні дванаццаці служак. (Паводле класічнага тэксту Адысея з Тэлемахам павесілі іх за сувязь з жаніхамі). Этвуд гаворыць, што Хор – даніна павагі традыцыі старажытнагрэцкай драмы. Аднак усе партыі Хора ў навеле выкананы ў розных жанрах: фальклорная песня, плач, балада, любоўная лірыка, лекцыя па антрапалогіі, судовы працэс і інш. У спевах служак гучаць два пытанні: за што іх пакаралі? якая роля ў гэтым Пенелопы?

Менавіта надзяленне голасам служак дае прынцыпова новую перспектыву гамэраўскай «Адысеі». Вядома, што менавіта маладыя рабыні Пенелопы, выхаваннем якіх яна займалася сама, былі для яе галоўнай падтрымкай у спробах папярэдзіць спусташэнне Ітакі. Менавіта яны дапамагаюць ёй ткаць і распускаць саван. Больш за тое, Пенелопа кажа, што маладыя дзяўчаты былі з ёю ў змове, і таму шпіёнілі за жаніхамі. Падчас забойства Адысеем дванаццаці служак царыца заставалася замкнёнай у пакоі, не могучы абараніць іх. Пенелопа відавочна адчувае віну перад служкамі, якія сталі безабароннымі ахвярамі сітуацыі.

Інтэрпрэтацыя Этвуд міфалагічнага сюжэта шмат у чым абумоўлена яе веданнем навуковых здабыткаў Нортрапа Фрая, канадскага філолага і даследчыка міфалогіі, найперш вядомага кнігай “Анатомія крытыкі” (*Anatomy of Criticism: Four Essays*, 1957). Паслядоўнік К. Юнга, Н. Фрай быў адным з прадстаўнікоў міфалагічнай альбо архетыпічнай інтэрпрэтацыі літаратуры. На думку канадскай даследчыцы К. Капучынскі, Этвуд у поўнай адпаведнасці з гэтым падыходам «пераасэнсоўвае архетыпы жанчыны пасіўнай і

віктымізаванай, сумяшчаючы міф са штодзённасцю» [4]. Сама аўтарка ўпэўнена, што немагчыма захаваць нават адносную цэласнасць міфа, аддзяліўшы яго ад гістарычнай глебы – непасрэдна месца і часу: «Мы ніколі не зможам сказаць напэўна, якое значэнне яны [міфы] мелі для сваіх носьбітаў у старадаўнія часы» [5]. Разам з тым, М. Этвуд адмаўляе міфам у іх жыццяздольнасці: «Яны – вялікая мапа чалавечнасці, чалавечых жаданняў і страху – тых, што насамрэч рухаюць сусвет» [5].

Можна з упэўненасцю сцвярджаць, што ў навеле М. Этвуд апеляцыя да класічнага сюжэта «Адысеі» па сутнасці фармальная. Рэканструкцыі, спробы аднаўлення міфа, архетыпаў і культурных стэрэатыпаў у «Пенелопіядзе» няма. Ёсць, наадварот, дэканструкцыя міфа, якая выражаецца, па-першае, як дэсакралізацыя класічнай літаратурнай традыцыі, па-другое, як развіццё фемінісцкага дыскурсу, па-трэцяе, як постмадэрнісцкае напаўненне міфалагічнага сюжэта.

Літаратура

- 1 *Барт, Р.* Из книги «Мифологии» // Р. Барт. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / пер. с фр. Г. К. Косикова. – М.: Прогресс, 1994. – С. 72-130.
- 2 *Макей, Н. А.* Эвалюцыя вобраза галоўнага героя ў раманах Маргарэт Этвуд. – Веснік БДУ. – Сер. 4. – 2007. – № 1. – С. 40–45.
- 3 *Atwood, Margaret* (2005-10-11), *The Penelopiad*, Canongate Myth Series, Toronto: Knopf Canada, p. 197, ISBN 0-676-97425-2.
- 4 *Kapuscinski, Kiley* (Fall 2007), "Ways of Sentencing: Female Violence and Narrative Justice in Margaret Atwood's *The Penelopiad*" (PDF), *Essex Human Rights Review* 4 (2), retrieved 2008-06-02. Рэжым доступу: <http://projects.essex.ac.uk/ehrr/V4N2/kapuscinski.pdf>.
- 5 *Tonkin, Boyd* (2005-10-28), "Margaret Atwood: A personal odyssey and how she rewrote Homer", *The Independent*, retrieved 2008-03-09. Рэжым доступу: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/features/margaret-atwood-a-personal-odyssey-and-how-she-rewrote-homer-322675.html>.